

dületére, melyben egy pillanatig sem fulladt ki. Annak, aki idáig tudott emelkedni, nagylépésekkel kellett járnia.

A mai Szőnyi István mindenben a régi és mégis mindenben új. Mindenben a régi, mert mindaz megnyilvánul művészetében, amiért eddig is nagyra tartottuk: a töretlen erő, a jogos dac és büszkeség, a hajlíthatatlan akarat, a mélységes ujjongás. Ám mégis mindenben új, mert művészetében van valami, ami ismert tulajdonságait még pompásabb egységbe vonja, amelynek magaslatán új fénybe öltöznek. Szőnyi István ma megérkezett valahová, ahová eddig lázasan iparkodott, miközben lihegve törtetett felfelé; megállott, körülnézett, felébredt lázából és meglepődve érezte meg, hogy a végtelenséget látja maga előtt.

Ez a végtelenség lassanként mindjobban belopódzik lelkébe és feszülő nyugalommal tölti el annyi rohanás és annyi láz után. Ma már nem kell küzdenie, hogy megragadja az önönlelkébe oltott világ titkait; egyszerűbben, folyamatosabban ömlik belőle az általakult és felfokozott világ képe, amelynek fátyolait valamikor lázas kezekkel kellett leszaggatnia. Ma már körül is nézhet, nemcsak felfelé, hanem vissza is tekint és nyugodtabban láthat, mert már nagyon sok minden az övé, nem kell vajúdnia a belső képvel, hogy kifejezésre juttassa. S ha ma ki-kiszakít a világból valamit, nem határolódik el e valami szűk korlátai közé, de legegyszerűbb témája is annyira a világ hordozója lesz, hogy a belső feszültség, majdnem szétveti.

És ma talán még egyszerűbb, mint eddig volt. Talán csendesebb szavú is, bár épen olyan telt és mélyhangú maradt, de ma már nem kell kiáltania, hogy messzeségbe szálljon a szava. Sőt felfedezte a nyugalomnak ama hatalmas erejét, amelynek mélyén az élet és világ erői szunnyadoznak: halkan, lábujjhegyen vezet hozzájuk és megilletődve mutat mély álmódzásukra. Külsőleg talán csak a Duna vizén henyélő csónakokat láttat, egy hófödte völgyet vagy egyéb ezt, vagy azt, de ez a külső dolog csak álarc, amely mögül végtelen erők hívnak ájtatosságra.

Hegytetőre jutott Szőnyi, a messzire és mélyretekintés bérére, de még — reméljük — még nem jutott el az utolsó tetőre, melyet elérni rendeltetése. A fáradságnak, az önmagának örülő ügye befejezetségnek, az önmagát ismételtetésnek még semmi nyoma nála, minden képe csak pillanatnyi megállásnak látszik azon az úton, amely folyton tovább csábítja. Tovább, a még többhöz és még nagyobbhoz. Nagyobbhoz külső és belső méretekben; nagyobbhoz erőben, komolyságban és elmélyedésben olyan démonikus megnyilatkozásokig, melyek a megilletődés borzongásával töltik el bámulóit. Már rálépett erre az útra, amelyen nem sok magyar festő járhatott.

Kivételes és ritka alkotó. Aligha tévedünk, ha azt jósoljuk, hogy nincs távol az az idő, amidőn első lesz a magyar élet legelső művészei között.

Farkas Zoltán.

Zenei szemle.

Operaházunk legújabb vállalkozását, *Hindemith* Pál «Oda-vissza» c. zenés-komédiájának bemutatását, mind a sajtó, mind a közönség egyértelműen visszautasította. A visszautasítás érthető és jogosult volt, mert elismerjük, hogy aki *Hindemith* egyéb művét nem ismeri (és erre Budapesten eddig nem is volt alkalom), eme bemutatója után csak torzképet nyerhetett művészetéről, de szükségesnek találjuk egypár körülményre felhívni a figyelmet. Először is közönségünknek itthon alig van alkalma modern zeneszerzőket megismerni, így ítélőképesége ezen a téren teljesen felmondja a szolgálatot. Legfeljebb nevet és boszszankodik ott, ahol közelebbi megismeréssel értéket is találhatna. Másodsor, a legnagyobb zeneszerzőknek is vannak értéktelenebb műveik és ha az ilyen kényelmes, üres frázisokkal dolgozó kritika, mint amilyen kevés kivétellel a napi sajtóé, véletlenül még sohasem hallott volna rólok, épen úgy «tehetség-telen dilettáns» munkájának bélyegezné ezeket mint *Hindemith* kis operáját.

Pedig *Hindemith* — ha képességei korántsem mérhetők össze a mi *Bartók* *Béla*nk zsenialitásával — a mai Németország zenéjének legtöbbet emlegetett

s folyton emelkedő hírnevű mestere, a legmodernebb zeneszerzőgárda körülrajongott fiatal vezére. Kamarazene-művei (ő maga is kitűnő brácsás és hegedűművész) nagy formai tudást, a kifejezésre való törekvés rendkívüli intenzitását, a XVIII. század polifonikus stílusához való erős közeledést mutatják. Zenei invenciójának gazdagsága leginkább a dalciklusában érvényesül. «Lieder einer jungen Magd», «Marien leben» c. dalaiban (utóbbi M. Rielke szövegére) különösen meglepő a melódia vezetés szépsége, érdekes újszerűsége, kötetlensége, ami valósággal szárnyakat ad az énekhangnak. Hindemith művei is mutatják, hogy nem a harmóniában, a festőiségben, hanem a melódia vonalakban, a rajzban rejlik az új zene súlypontja.

Az «Oda-vissza» igazi korszimbolum. Jellegzetes képet nyújt az operának, mint zenei műfajnak mai vajadásából. A technika rohamos fejlődése sokban megváltoztatta az élet lefolyásának tempóját, ritmusát, erősen befolyásolta a térhez és időhöz való viszonyunkat. Ennek megfelelően a lelki élet bonyolult labirintusában is bizonyos átértékelés jött létre. Ez az átértékelés azonban még korántsem jelenti a szellemi élet elmechanizálódását, a kultúra csődjét. A ma emberében épen úgy élnek és küzdenek egymással a földhöz kötő és a végtelen felé törő erők, mint azelőtt, csak a formák változtak. Ebből a szempontból érdekes megfigyelésre ad alkalmat a ma annyira vezető szerepet betöltő filmművészet.

A film törvényeiből folyó zárt, éles optikai körvonalú képek, a történés szenzációszerűsége csak a lényegre való összesűrítési szinte klisészerűsége, a továbbfejlődést magukban hordozó helyzetek kiemelése a legszorosabban kapcsolódnak a minél kevesebb energiával, minél gyorsabb és több eredmény elérésére beállított, mélyebb filozófiai elmélkedésekre épen nem hajlamos átlagember mai élettempójához. Viszont a fantasztikusnak, az anyag átszellemesítésének a filmen olyan lehetőségei tárulnak fel, amelyek a lélek soha nem szűnő metafizikai hajlamait ébresztik fel és táplálják. A valószínűtlennek, fantasztikusnak és közvetlen a jelen élethez való kapcsolódásnak ezt a különös keverékét, a film legfőbb jellegzetességeit már a színpadra is átvitték. Hindemith 15 percig tartó zenés-komédiája sem más, mint ennek a filmstílusnak az operába való behatolása.

Az új romantikusok irodalmi zenedrámájával ellentétben a hallgatótól bizonyos naiv, minden kultúrkötöttségtől, iskolázottságtól ment lelki beállítottságot feltételez.

A cselekményt egy pár jelenetbe sűríti össze. A film peregni kezd. Az asszony születésnapján, boldogan fogadja férje ajándékát. A szobalány levelet hoz. A férj feltékenysége feltámad. Agyonlóvi feleségét. Ő maga kugrik az ablakon. — Most egy intermezzo következik. Az elsötétült színpadon feltűnik a bölcs és vele mesészerű fantasztikus elem keveredik az életet nyersen adó történésbe. Végtelen, időtlen távlatból nézve az eseményeket oly mindegy, hogy ezek előlöl hátra vagy hátulról-előre folynak le — szól a bölcs. A világegyetem végtelen dimenzióiban mit változtat az, ha az emberi porszem előbb hal meg, azután születik. — És a film szépen visszapeereg. Ugyanazok a jelenetek, de megfordított sorrendben, míg eljutunk oda, ahonnan kiindultunk. Ime, a ma művészetének éles ironiája, az egyéni emberélet kicsiségére, jelentéktelenségére való rámutatás. Hogy szenvednek, hogy meghalnak az egyesek? Oly mindegy — az élet árja folyik tovább, nincs megállás, hisz újra odajutunk, ahonnan kiindultunk, mire ez a sok hűhó, fontoskodás.

Ott, ahol a cselekményben ilyen mértékben mutatja magát a ma arca, a zenéből sem hiányozhat a jazz. Ennek befolyására mutat Hindemith zenekarának már az összeállítása is (zongora, orgona, 6 fúvóshangszer), még inkább zenéjének groteszk jellege, ritmusának nagy vitalitása. Itt-ott felvillan egy pár szép melódia vonal, de csak pillanatokra. Érezzük, hogy Hindemith itt csak komédiázni akart, amihez azonban zenéje nem elég szellemes. A német mester ezen a téren nem tagadta meg fájának nyersességét, nehézségét. Ami a nagyon is amerikai színezetű, parvenü módjára rohamosan fejlődött Berlin légkörében egészen stílszerű lehet, valósággal kirí az itthoni környezetben. Operaházunk kitűnő együttesének munkája még sem vezett kárba, mert a jövő operájának kiépítéséből mutatott be egy jellegzetes, habár egyelőre csak negatív mozzanatot.

*

Az V. filharmóniai hangversenyt Dohnányi távollétében Failoni Sergio operaházi karnagy dirigálta.

A műsort Weber egyik legjelentősebb műve az «Euryanthe» operájához írt nyitány vezette be. A zenei romantika Weber művészetében virágzott ki először teljesen. Minden ízében romantikus képzeletvilág ez már, amelynek époly szervez tartozzék a hősök, tündérek, szellemek, törpék nagy szerepe, mint a görög képzeletvilágnak a mythológia alakjai.

A bevezetés hősi lovagromantikát elevenít fel, míg az adagióban a hegedűk éteri pianissimója a földöntúli szellemvilág titokzatos, sejtelmes, tőlünk mérhetetlen távolságban tetsző életét adja vissza. Mintha valami csodálatosan finom holdsugarakból szőtt fátyol borulna a hangszínekre, aminek ezüstös fénye a legridegebb tájat is tündérmesék álomvilágává varázsolja. Mennyi megkapó gyermeki naivitás és hit kellett ahhoz, hogy Weber ilyen őszintén, ilyen eleven erővel tudja kifejezésre hozni zenéjében a romantika fantasztikus elemeit! Ujonnan felfedezett csodás világ volt ez akkor, amit egy mesehallgató gyermek tágranyitott, hívó tisztá szemeivel a maga közvetlen, friss hatásában szívtak magukba az emberek.

Szintén ezen az estén előadott Strauss Richard Don Juan-ja érdekes példája annak, hogy ez a romantikus irány végső állomásaiban hová fejlődött. A romantikus hívő lélek szépség- és boldogságkereső rajongásában vakon hisz válszított eszményeiben, ragyogó álmainak megvalósíthatóságában. A romantikus zeneszerző előtt a zenei kifejezésnek nincsen határa. A zenei ábrázolásnak ez a minden külső és belső történésre való kiterjeszkedése hozta előtérbe a fogalmakkal magyarázó programzenét, a hangszeres zene és az irodalom szoros kapcsolatát. A romantika első évtizedeiben ez a kapcsolat inkább csak egy gesztus, ami költői analógiával útbaigazítást ad a mű tartalmára. Berlioz, Liszt azonban már egy előre meghatározott programhoz nyújtanak zenei analógiát. Ez a fajta programzene Straussnál éri el fejlődésének tetőfokát. A «Don Juan»-ban zene és program (Lenau dramatizált hasoncímű költeménye) még szerencsés egyensúlyban állanak egymással. A wagneri kor drámai reprezentatív, heroikus, filozófikus művészi stílusának közvetlen folytatását a zenében épen Strauss képviseli. Don Giovanni alakját, Mozarttal ellentétben, inkább külső megnyilvánulásaiban ábrázolja. Paza-

rul ontja zenekarának ragyogó színeit, hatalmas vitalitását, hogy hősenek démonikus, olthatatlan életszomjúságát kellőképp visszaadhassa. A bevezető téma pár taktusában rejllő melódikus és ritmikus erők majd szétfeszítik a szűk kereteket. Az első taktus hirtelen feltörő tizenhatodai, a következő taktus összesűritett színei, a harmadik sugárzó magassága, a befejező melódiavonal lágy lesiklása, egy olyan egyéniség zenei szimbolumának komponensei, aki az élet szenvedélyes hitvallója, aki minden ízével itt a földön gyökerezik, aki nem akar mást, csak önmagát. «Möcht, ich durch zieh'n im Sturme des Genusses, Am Mund der letzten sterben eines Kusses». — A melléktémák Don Juan nőalakjait jellemzik, az ideál lázas kergetését: száz nőben egyet, ha egyben százat nem találhat. Ebbe a hajszába egy félhangokkal leeső motívum valami sajátos kesernyés elégedetlenség, beteltség színet vegyíti. — A második főtéma energikus jellege újra új élvezetre, győzelemre hív «Hinaus und fort nach immer neuen Siegen, So lang der Jugend Feuerpulse fliegen». — A mámoros tobzódás tetőfokán egyszerre megbénul a zenekar lendülete. Dermesztő szünet... És utána halk, fáradt kihangzása mindennek ami fiatal, gyözedelmes, lánggal lobogó, életet követelő: «Es war ein schöner Sturm der mich getrieben, Er hat vertobt und Stille ist geblieben».

Strauss eme fiatalkori műve tisztán zenei értékében is megállja a helyét. De Alpési szimfóniája már azt a hatást mutatja, amelyen túl a programfestés már csak külsőséges, hangszerelő virtuózkodásban merül ki. Épen a jelen filharmonikus estén előadott *De Sabbata* Viktor «La notte di Platon» c. zenekölteménye mutatja ennek az iránynak teljes kielését, tovább fejlődésének lehetetlenségét. Amidőn a zenei invenció hiányában egy zeneköltőnek nincs mit mondanía, előrángatja Platont és egy lakoma keretében hangszereszenében elmondatva vele utolsó tanításait, ír valami furcsa irodalmi zenét, ami se nem zene, se nem irodalom. Strauss Richardban, művészetének minden földhöz tapadása, nagyhangú puffogása dacára, élnek a melódikus invenció, az absolut zene erői, de epigonjai, mint Sabbata is, ebből csak az üres külsőségeket vették át. Sabbata zenéjének annyi köze van Platon filozófiai mélységeihez, mint a platói ideák világának a nyers valóságához. Az a

nagyszerű tűz és energia, amivel Fainloni ezen az estén zenekarát vezette, itt valóban érdemtelten pazarlódott.

Mozart Es dur versenyt Jean Marie Darré Budapest koncertközönségének szimpatikus, tehetséges kedvence játszotta. Játékának pontossága, technikai csiszoltsága tökéletes és mégis érezhető volt rajta valami feszélyezettség. Betévedés egy idegen világba, amelynek kényszerűséből magunkra vesszük a tónusát, de bensőleg nem érzünk vele együtt. Mozartot nagyon nehéz megközelíteni. Egy fejlődésben levő egyéniség, bármilyen tehetséges legyen különben, nagyon messze van ettől a tisztult, átszellemült stílustól. Kevés szóval, a legegyszerűbb eszközökkel, minden kifelé való mutogatás nélkül sokat mondani és sokat jelenteni, csak súlyos kiérett egyéniségek sajátja.

*

Jean Marie Darré önálló estjén olyan műsort játszott végig, amellyel a legszerencésebben mutatta be képességeit. Hatásának legfőbb titka művészetének őszinte, természetes, szívből jövő közvetlensége. Igazi nőies egyéniség, nagyszerű simulékonyság, gyors beleélési képesség, csupa ellentmondás és mégis csupa harmónia. Egyszer felszines és játékos, másszor komoly és elmélyedő. Sokszor fiúsan szilaj, energikus, majd csupa lágyaság és finomság. Logikátlan, szeszélyes, de hallatlanul ötletes és szellemes. Ezért akkor a leg-egyenibb, ha romantikusokat játszik. A pillanatnyilag változó hangulatok, szeszélyes rubatok, egy-egy utólérhetően könnyedséggel odadobott finom fordulát a legjellemzőbb vonásai művészetének. Zongorázása szellemes, aforisztikus társalgás, amely sohasem engedi, hogy ez a társalgás szenvedélyes vitává fajuljon, hanem mindent a finom könnyedség mezébe burkol. Nagy, átfogó koncepciók helyett részletszép- ségek, mélység és gravitás helyett impresszionista esztétizálás, puha pasztell- színek. Bach súlyos, germán, problematikusan művésze Darré kisasszony könnyű ujjai alatt bizony igen közel járt a rokokó lovag galantériájához. Viszont Beethoven F dur szonátájának frissességét, üdeségét elragadó ötletes- séggel juttatta érvényre. Weber-Csajkovszky «Perpetuum mobile» ját nagyobb bravurral, csillogóbb technikával és lendülettel aligha lehetne eljátszani. A magyar zenének Radnai, Járay, Dohnányi kompozíciókkal hódolt.

Műsorának némely számaiban kifogásolhatnánk a külső csillogás öncélúságát, de ezeknek interpretálásában is olyan őszintén nő és francia volt Jean Darré, hogy már ebből a szempontból is érdekes és élvezetes volt a meghallgatásuk.

Prahács Margit.

Magyar folyóiratszemle.

Az újabb pedagógiai könyveket olvasva, azt látjuk, hogy bizonyos fogalmak, amelyek a régi pedagógiai irodalomban vezérszerepet játszottak, egészen eltűnnek és helyettük mások jelennek meg. A felfogás a pedagógiáról s a pedagógus szerepéről Rousseau óta változik át lassú menetben. A ma pedagógiájában a nevelő mindinkább háttérbe vonul, s a növendék mindinkább előtérbe kerül. Az új nevelés alapelve a szabadság, a régié a gatlás. A gyermekről való felfogás teljesen megváltozott. A gyermek nem tökéletlen és kicsiny ember, hanem önálló életű lény s joga van ahhoz, hogy a maga életét élje s a maga külön kultúráját alkossa meg. Ebből következik, hogy egészen más lett a viszony a nevelő és a növendék között. A nevelő nem föltétlen tekintély, a növendékek maguk kormányozzák magukat s a tanító csak segítségükre van. A nevelés célja a növendék egyéni sajátosságainak kifejtése, vagy a közösségbe való beillesztés, vagy a jövő feladataira való nevelés, a jövő társadalma és a politikai átalakulás számára való nevelés. A közösség eszményképe pedig a szociális elméletek hatása alatt az emberiség közössége s nem a nemzeti közösség. A nemzeti nevelés fogalma, valamint az életrevaló nevelés is más tartalmat kap. A régi pedagógiában oly gyakran hangsúlyozott általános műveltség, mint üres fantóm, száműzetésbe kerül. Nincs általános műveltség: mindenkinek csak azt a műveltségét adhatjuk meg, amely az ő lelki alkatának megfelel. Csak egy lépés választ el attól, hogy az ifjúság kultúrájáról beszéljünk és az ifjú kor önálló feladatairól. Az alapfogalmak változása a pedagógia átalakulását jelenti. Ha a változás nem jelent is mindig haladást, az emberi tökéletesedésben hinnünk kell, mert ez oly postulat, mely nélkül semmiféle nevelő munkának értelme nincs. (*Weszely Ödön: Pedagógiai alapfogalmak változása. Minerva 8—10. sz.*)

Az emberi gondolatok összefüggésére a zenében is figyelemmel kell lenni, mert a stílusváltozások okai itt is,